

Нада Љушић,
Архив Србије

УДК: 347.235(497.11)"1837/1905"(093.2) ;
528.4(497.11)"1837/1905"(093.2)

КАТАСТАРСКИ ОДСЕК И ПРЕМЕРАВАЊЕ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

Апстракт: *Ово је прилог о старој згради Магистрата која је саграђена, готово пре 200 година и која је имала у прошлости више намена, све до 1912. године када је порушена. Над подрумом и темељима ове грађевине је саграђена тераса за потребе Мушке учитељске школе. Тераса је 1973. године адаптирана у данашњи објект Историјског архива у Јагодини.*

Кључне речи: *магистрат, учитељска школа, јагодинска варош, нахијски двор*

Укидањем феудалних односа 1830. године између сељака и спахија, које је правно потврђено 1833. године, сељаци нису стекли потпуно право својине над земљом коју су обрађивали. Они који су имали исправне тапије стекли су право потпуног власништва над оним поседима на које су се односиле исправе. Спасовска скупштина 1834. године покушала је да реши овај проблем тиме што би се извршио општи катастар имања, као основа за стицање права на непокретну својину у Србији. То би значило да свако ко изјави жељу да хоће да задржи земљу коју обрађује, и докаже да је у стању да је обрађује, тај посед биће заведен и та својина биће му гарантована заувек.¹

Сретењским уставом (1835) прокламована је неприкосновеност иметка и право потпуног располагања њиме. Брзо укидање устава онемогућило је примену овог првог званичног акта, којим је утврђено пуно право својине уживаоцима земље.²

Катастар се као проблем појавио и 1837. године, када је кнез Милош, на седници Спасовске народне скупштине истако жељу и потребу о премеравању земљишта и оцењивању квалитета исте, дакле о завођењу катастра угледајући се на „европејске државе“ у којима се „по земљи данак наплаћује“.³ Тога ради објављен је исте године конкурс у „Новинама сербским“. На конкурс се јавио Турковић Лудвиг, инжењер геодезије, са сачињеним и достављеним планом. Он се прихватио задатка да са групом инжењера изради

катастарски премер земљишта, предложивши и нацрт уговора о условима под којима би се извршио катастар, као и списак инструмената и алата неопходних за премер, али ова добра и корисна замисао није остварена.⁴

Кнез Милош је у октобру 1837. годину издао указ којим је, попут Сретенског устава, прогласио неприкосновеност иметка и издавање тапија на сва „недвижима добра, а за која (се) докаже да су његова“. Пошто би се добиле тапије та имања би се она унела у књигу непокретних добара (катастар, ичмал).

Међутим, држава није издавала тапије на основу овог указа, те се питање својине није могло још сматрати решеним.

Доношењем Закона о повраћају земље 5. септембра 1839. године, у време Првог намесништва (1839-1840), завршен је процес стицања потпуног права својине, а то значи да је својину свако могао стећи, њом располагати, слободно је обрађивати и оставити у наслеђе.⁵

На предлог Попечитељства правосуђа априла 1850. године, да се законским путем предочи, да преношење непокретних добара неће бити правоснажно ако није заведено у баштинске књиге, доноси се одлука о увођењу истих. А до установљавања баштинских књига судски потврђене тапије о преносу права непокретних добара имеле су исту правну важност коју су и баштинске књиге имале по члану 292. и 298. Грађанског закона.⁶

Године 1884. донет је Закон о непосредном порезу у коме је чланом 93. предвиђен катастарски премер земљишта. Изменама и допунама

¹ Радош Љушић, Кнежевина Србија (1830-1839), Београд 1986, стр. 58-59. Србија у години 1834. Писма грофа Боа-ле-Конта де Рињи министру иностраних дела у Паризу о тадашњем стању у Србији, Споменик СКА, XXIV, 1894, 43 (приредио Стојан Новаковић).

² Љушић, Кнежевина Србија, 59.

³ Мита Петровић, Финансије и установе обновљене Србије до 1842, Београд 1898, I, 348- 349.

⁴ Архив Србије, Кнежева канцеларија, XL, 137.

⁵ Љушић, Кнежевина Србија, 60.

⁶ Зборник закона и уредаба и уредбених указа у Књажеству српском II, Београд 1841, 126, 259.

овог закона 1889. године овај члан је допуњен одредбама наведеним у наредном тексту.

*

Нова реорганизација Министарства финансија, са веома значајним променама, извршена је априла 1883. године. Тада су Економно одељење, Управа фондова, Управа државне статистике и Рударско одељење прешли из надлежности овог Министарства у надлежност Министарства народне привреде, по Закону о устројству Министарства за народну привреду, децембра 1882. године и распису Министарства финансија од марта 1883. године.

Овом реорганизацијом је у Министарству финансија 14/26. јула 1884. године, Законом о пореским одборима и пореским надзорницима којим је извршена пореска реформа и заведен порез према приносу и установљена Пореска управа као посебно одељење Министарства финансија⁷. Све до тог времена порез, односно данак, спадао је у делокруг рада Административног одељења.⁸

Наслов овог закона мења се 20. децембра 1889. године (1. I 1890. године) у Закон о пореској управи, пореским одборима и порезницима. Овим законом се у Пореској управи установљавају три одсека: административни, катастарски и књиговодски⁹.

Њиме је предвиђено да Пословник за Пореску управу прописује министар финансија. Пореска управа постаје главни порески центар, који даје правила и одређени правац свим пореским пословима у земљи.

Задаци Пореске управе су:

- руководи извршење закона о порезима;
- разматра молбе и жалбе по пореским предметима и о њима подноси министру своје мишљење;
- израђује упутства и правила за вршење пореских закона;
- прописује правила за ограничавање и обележавање граница општинских, сеоских и појединих добара;
- израђује правила за извршење катастарског премера;

-прописује правила за премеравање појединих добара и пре катастарског премера;

-израђује правила за уношење промена у катастарске планове и катастарске књиге;

-прописује устројства за замљомерски одсек; и

-води пореске и катастарске књиге.

Дужности председника Пореске управе су:

-стара се о одржању реда и дисциплине у вршењу службе од стране пореског особља и води општи надзор над радом у целој Пореској управи;

-дели послове одсецима и стара се да се они израђују на време и како треба, сходно аконима и законским наређењима;

-сазива шефове у седнице и са њима расправља о важнијим пореским питањима који се односе на порезе и таксе, доноси одлуке по свим молбама и жалбама;

-составља порески буџет и распоред буџетски;

-потписује сву преписку и кореспонденцију, која излази из Пореске управе, а сва наређења и извршења подноси министру на одобрење и потпис;

-води списак свих чиновника и званичника Пореске управе и целе пореске струке у земљи; и

-подноси министру годишње извештаје, а по потреби и месечне, о раду Пореске управе¹⁰.

У делокруг рада административног одсека спада:

- израда пословника за Пореску управу;
- руководи извршење закона о порезима и таксама, саставља упутства и објашњења по законима;
- припрема пројекат за нове законе о порезима и таксама, и наредбе по струци пореској;
- израђује одлуке Пореске управе по молбама и жалбама у облику министарских решења, ако исте одлуке министар усвоји;
- израђује правила и упутстава за извршење закона о непосредном порезу, у коме обухвата сва упутства и додатке тих правила и важније расписе;
- у споразуму са осталим одсецима и катастарским одбором, проучава закон о непосред-

⁷ Зборник закона и уредаба Краљевине Србије, Београд 1884, бр. 40, 322; Принос обухвата порез на земљиште, зграде, капитал, радње, лични рад, обртни порез у радњи и лични порез.

⁸ Водич Архива Србије, књига I, Београд, 1973, 113.

⁹ Зборник закона 45, 561. Српске новине, бр. 27, 1, 1890.

¹⁰ Зборник закона 46, 114-115.

ном порезу, и саставља нацрт свих потребних измена и допуна у истом закону;

-стара се о уређењу архиве Управе, експедира акта, води деловодни протокол и регистар;

-отправља целокупну преписку коју Пореска управа води са другим одељењима, надлештвима или приватним лицима;

-израђује упутстава за оцену каквоће земљишта, а у споразуму са осталим одсецима; и

-даје књиговодском одсеку потребне податке за вођење статистике.

Одсек су сачињавали шеф одељења (члан Пореске управе), секретар и практикант. У делокруг рада књиговодског одсека спада:

-надзор наплаћивања распоређеног и дугованог пореза и унос у државну благајну;

-контрола разреза пореза на земљишта и остале облике;

-контрола да неко пореско лице не изврши пореску обавезу;

-води све пореске књиге;

-израђује и води државну контролну књигу имовине, на основу пописних и катастарских књига и пореских пријава, из којих се увек види рад пореских одбора, надзорних и општинских власти, и стање сваког лица задуженог порезом;

-израђује и води катастарске књиге, на основу катастарских података;

-израђује правила за вођење нових пореских књига;

-прописује правила за вођење катастарских књига у договору са катастарским одсеком;

-израђује правила за уношење промена у катастарске књиге;

-стара се да се све пореске књиге у целој земљи правилно и једнообразно воде и да се годишњи рачуни о порезу на време склапају и шаљу Главној контроли;

-прикупља статистичке податке.

Одсек су сачињавали секретар Пореске управе и практикант.

У делокруг рада катастарског одсека спада:

-израда пословника за катастарски одсек и катастарски биро;

-спроводи са катастарским одбором целокупно извршење катастара;

-састављање упутства и објашњења за сва катастарска питања;

-израда правила за триангулисање (премеравање земљишта помоћу међусобно повезаних троуглова) и катастарско премеравање;

-израда нацрта закона, којим се регулише положај и права квалификованих порезника;

-израда правила за уношење промена у катастарске планове;

-стара се о катастарском особљу и спреми његовој; и

-даје књиговодском одсеку потребне податке за вођење статистике;

Одсек су сачињавали шеф одсека (члан Поретске управе), писар и практикант¹¹.

Све ове задатке катастарски одсек је обављао у сарадњи са Катастарским одбором. Катастарски одбор је формиран с циљем да руководи целокупним пројектом катастарског премеравања Краљевине Србије. У састав Катастарског одбора били су председник Љубомир Николић, члан Пореске управе, професори Велике школе, Милан Андоновић и Милан Недељковић, који су 1. јуна 1890. године постављени за чланове одбора на пет година са годишњим додатком по хиљаду динара¹². Катастарски одбор се састајао на позив председника три пута недељно, а по потреби и сваки дан.

*

У Министарству народне привреде је 1889. године израђен елаборат *Наш привредни програм* са четрдесет три законска пројекта у циљу унапређивања свих грана економије. Један од законских пројеката је био и предлог *Закона о премеравању и уједињавању непокретних имовина*, којим се истицало да је од огромне важности, поред комасације непокретних имања и триангулација целе земље, израда катастра и баштинских књига. Премеравање и класирање целокупног земљишта Србије неопходно је било из више разлога, не само за правилну и потпуну поделу непосредних пореза, него и за "многостручну делатност земаљску и приватну и државну".¹³

Ова мера била је неопходна да би се створили предуслови за унапређење и јачање развоја српске пољопривреде и индустрије уоп-

¹¹ Зборник закона 46,115-118.

¹² АС, Велика школа, 1890. стр. 152; Шематизам, 1892, 144.

¹³ Владан Ђорђевић „ Наш привредни програм“ Отаџбина књ. XXI, 1889. св. 84, 644, 645; Сузана Рајић, Владан Ђорђевић. Биографија поузданог обреновићевца, Београд 2007, 123.

ште, као и да би се добила правна основа за савремено уређење баштинских књига, а тиме омогућио и хипотекарски кредит у Краљевини Србији.

Министарство народне привреде се није упуштало у детаљно проучавање трошкова око ових послова зато што величина Србије није била тачно одређена, те се није знао број парцела, а уз то је било тешко поредити Србију са другим културним земљама због велике диспропорције између обрађене и необрађене земље. Као основа за процену трошкова узето је да Србија има 48.000 квадратних километара и да је од тога под разноврсним културама било 18.000 квадратних километара. Осим тога узето је у обзир и то да ће већина чиновника бити редовно плаћена из других извора, а не из средстава за катастар.

По мишљењу Министарства, а на основу ових података, за извршење ових радова било је потребно приближно једанаест милиона динара. Ова средства добила би се наплатом од сопственика имања. Наплата би се регулисала према величини парцела, њиховом положају, форми, квалитету и фактичким трошковима државе.¹⁴

Ради остваривања овог предлога предвиђено је било обезбеђење стручних људи и средстава за извршење радова. Да би се обезбедили стручни људи било је неопходно да се на Великој школи отвори земљомерски одсек са двогодишњом наставом, који је прерастао у четворогодишњу Земљомерску школу, а затим се свео на трогодишњу па на двогодишњу школу. Школа је ђацима пружала теоријско и практично знање не само из земљомера и катастра него и из економије, финансија и статистике, заједно са најпотребнијим правним одредбама које су се односиле на својину, на право службености и друго.¹⁵

Новчана средства за извршење катастарских радова била су предвиђена из кредита за катастарско премеравање Краљевине Србије. А катастарски одбор је утврђивао буџет за инвестирање и набављао инструменте за катастарско премеравање.

Катастарски премер Краљевине Србије предвиђен је чланом 93. Закона о непосредном порезу 1889. године у облику триангулисања четвртог реда по општинама на основу којих се вршио разрез пореза.¹⁶ Потреба за поновним катастарским премеравањем целе земље осећала се

од 1884. године кад је нетачним и несавесним радом комисије за попис и оцену земљишта многим појединцима и држави нанета неправда¹⁷.

Жалбе су се односиле на лоше урађен распоред пореза на земљиште због нетачног премера, оцене квалитета земљишта и томе слично, те су предузете следеће мере:

-ограничавање и обележавање општинских граница и сеоских атара, појединих посела и добара;

-катастарско премеравање у целој општини, на основу триангулације по правилима које је министар финансија прописао 1890. године;

-по завршетку премера обављано је сравњење и одобрење, потом је израђиван нацрт премера у два примерка са изводом из катастарских књига. Један примерак добијао је сопственик имања, а други општина.

-код сеоских општина где је премер недовољан или тачност сумњива, министар финансија наређује катастарско премеравање;

-све општине, вароши и варошице морају да изврше премер за три године;

-премер врше државни инжењери, официри и квалификовани земљомери, који су завршили земљомерску школу;

-за оцену квалитета земљишта одређује се стручна комисија од шест чланова, од којих три поставља министар финансија, а три бира општински одбор. Међу њима се бира председник стручне комисије;

-на основу извршеног премера и оцене земљишта, министар финансија одобрава исправку у распореду пореза;

-сав трошак иде на терет оне општине у којој су извршени премер и оцена земљишта.

С обзиром да су општинске власти вршиле премер, министар је децембра 1890. године обавестио сва Начелства, Управу града Београда и Ниша о томе да Пореска управа у будуће неће примати молбе ове врсте, него ће се непосредно слати општинским судовима, који ће их по завршеном премеру упућивати министру на одобрење. Одобрани су само они премери чија је разлика између површине по пописној књизи *Б* имања и премером нађене површине врло мала, а све остале премере, са већом разликом у површини, упућује на контролисање окружном инжењеру.

Катастарски одбор је у сарадњи са Пореском управом прописао правила по којима се по-

¹⁴ Ђорђевић, *Наш привредни програм*, 645, 646.

¹⁵ Српске новине, бр. 232, 1890,1203; Милан Андоновић, *О катастру*, Београд 1889, 48.

¹⁶ Стенографске белешке Народне скупштине, Београд 1889, 1796; „Закон о непосредном порезу“, *Зборник закона*, 45, 558.

¹⁷ Стенографске белешке, 1895/96, 553.

јединим сопственицима допушта да преко стручних лица врше премер и оцену свога земљишта и пре катастарског премера.

Овим *Правилима за привремено премеравање земљишта пре катастарског премера*, која су прописана 1890. године, дата је могућност пореским лицима да могу захтевати премер земљишта ради исправке нетачног премера из 1884. године, у пописној књизи *Б* имања и тиме да регулишу исплату пореза на земљиште.

Према овим правилима, свако ко је желео да премери једну или више парцела, или целокупно имање, морао је да се обрати са захтевом министру финансија, преко надлежне власти. У захтеву је био дужан да упише име и презиме, округ, срез, општину и село, као и препис извода из пописне књиге по обележеном формулару, који председник дотичне општине оверава. Молба са захтевом за премер добија се код општинског суда, када се наплати прописана такса и прилепи на првом захтеву. За сваки нов табак-образац плаћа се мања вредност од предходне у таксеним маркама. Општински суд је дужан да молиоцу изда овакву листу, попуњену и оверену, која ће се и сматрати као званични акт када се заведе у протокол и надлежним путем пошаље министру финансија на разматрање. Уз сваку пријаву дотични суд је дужан да састави скицу, приближни план, и премери сваки засебан комад (све парцеле) молиоца. Истинитост премера оверава дотично општинско лице, које је извршило премер и кога је овластило општински суд решењем на пријави. Извршени премер општина шаље министру на даљи рад.

Ако се докаже да су премери били погрешни, онда ће вршилац премера бити законски кажњен, а премер ће извршити окружни инжењер, о трошку окривљених. Награда за премер плаћа се инжењеру по закону за рад на терену уз обрачунате путне трошкове. За израду плана-скице, прорачун и утрошени материјал инжењер не добија никакву надокнаду. Премеру присуствују и потписују подносилац захтева, комшије и кмет или одборник (кога одреди општина.)

Ако се контролним премером покаже већа или мања површина од уписане, Пореска управа наређује да се изврши исправка у пореским књигама, изузимајући оно што је спорно. Исправка се врши црвеним мастилом, и у рубрици примедба уписује се датум и број решења Пореске управе. Иста се исправка врши и у пописне књиге Пореске управе. Министар контролише све радове окружних инжењера и у случају неких неправилности, исправка премера се обавља на трошак дотичног инжењера.

Министар финансија је маја 1905. године укинуо ова правила као непотпуна и неупотребљива, а са гледишта државних интереса штетна, посебно због техничких послова, јер је премеравање по њима примитивно и поверено неспремним и нестручним лицима, услед чега добијени подаци нису имали никакве гаранције за тачност.

Катастарски одбор је израдио *Правилник Земљомерске школе* која је наменски основана 1890. године на основу члана 11. Закона о Пореској управи, пореским одборима и порезницима с циљем да се обезбеди школовани стручан кадар за потребе катастарског премера Краљевине Србије. Према Правилнику школе, управник школе био је у обавези да извештава Катастарски одбор о целокупном раду школе. Набављао је инструменте и прибор за ученике које су користили на терену при обављању практичних радова у катастарским дивизијама. Катастарске дивизије су биле обавезне да шаљу Катастарском одбору месечне извештаје за сваког ђака о резултатима тачности рада и количини месечног посла, владању за време рада и ван рада, водећи рачуна о савести и ревности при раду, успеху и другом

Дивизије су биле разврстане у четири округа. Прва катастарска дивизија припадала је Подринском округу, а дивизијар је био Милан Маринковић; друга Топличком, дивизијар Милош Милошевић; трећа Рудничком, дивизијар Светозар Јовановић и четврта Крушевачком округу, дивизијар Влада Годоровић.¹⁹ Дивизијари су се мењали у току постојања школе. Катастарски одбор је прописивао и формуларе за пореске и катастарске књиге у којима су се заводили катастарски премери и оцене земљишта.²⁰

Катастарско премеравање Краљевине Србије отпочело је 3. јуна 1890. године у Општини Јаребичкој, Срезу јадранском. У 1891. године предузето је мерење у Срезу љубићком и трнавском, Округу рудничком; у Срезу расинском, Округу крушевачком и у Срезу нишком, Округу топличком.

За четири године катастарског рада премерено је 58.100 хектара триангулисане површине. Снимљено детаља 37.600 хектара, и укупно нацртано на картоне 23.610 хектара. На катастарском премеравању земље радили су и ђаци Земљомерске школе.²¹

¹⁸ АС, Мф, Пр, ф XII, р.115, 1893.

¹⁹ Шематизам Краљевине Србије, Београд 1892, 144.

²⁰ „Закон о Пореској управи, пореским одборима и порезницима“, Зборник закона 45, 563.

²¹ АС, Мф, Пр, ф XXIV, р55, 1894.

Када је катастар отпочео са радом одобрена је сума у износу од пола милиона динара, која се касније увећавала. У 1891. години из главне државне благајне издата је сума у износу од 350.000 динара ради исплате трошкова за катастарско премеравање и осталих потреба око истог, док се од дотичних општина у којима се вршио премер не добију припадајући трошкови.

Издаци за дијурне инжењера, земљомера и других радника иду на терет општина.

Увиђајући корист од бржег извршења катастарског премеравања Србије, како за правилно опорезивање тако и за уређење приватних односа појединих сопственика, Народна скупштина је на предлог министра финансија 1893. године одобрила 370.000 динара за подмирење трошкова катастарског премеравања.²²

За катастарски премер Србије од 1890. до 1895. године, када се престало са радом, утрошено је преко 760.000 динара, за набавку инструмената и осталог прибора и за Земљомерску школу (плате управника, професора, послужитеља, набавку књига за сиромашне ђаке, кирију зграде, канцеларијске потребе, осветљење, огрев, набавку лекова за сиромашне ђаке). Катастарски премер Краљевине Србије трајао је до Петровдана 1895. године, када је наредбом министра финансија напуштен "јер се сувише упутио странпутицом, сувише је скупо стајао. Изнео је више него што је Аустрију стала Босна и Херцеговина. Коштао је више него што кошта у другим земљама. Због тога је тај рад обустављен за целу земљу".²³

Финансијске и политичке околности у држави утицале су да се овај законски пројекат не изврши до краја, као и недовољан број искусних стручних људи.

Дугогодишње невоље српских државних финансија укључујући и кризу 1895. године, када су се појавили многи ранији нерешени проблеми, довели су до тога да је држава остала празне касе и у потпуној немогућности да плати наступајуће купоне. Узроци буџетског дефицита били су у великим летећим дуговима и ненаплаћеним ануитетима. Држава није била у могућности да за три године реализује други део свога 5% зајма од 1893. године у суми од 18 милиона динара.

Ради сређивања финансијске ситуације, односно успостављања буџетске равнотеже и повећања државних прихода, приступило се редукцији камата на дотадашње дугове од 5% на 4%.

Овај посао (поступак) се схватио као *конверсија* и под тим именом је предузета операција са задатком да се: а) смање ануитети, б) набаве новчана средства за исплату летећих дугова.

Ову *конверсију* је јуна месеца 1895. године Влада Србије јавно обелоданила на конференцији са представницима Отоманске и Лендер банке, потом и Британском трговачком друштву у Карлсбаду, по којој је цела операција добила име *Карлсбадски аранжман*. Више од петнаест банкарских група, српских поверилаца, страдало је од редукције камате, а највише Француски банкар Хоскије, који је учествовао у зајму за откуп српских државних железница 1890. године. Француски банкари су затворили Париску берзу за српску државу у наредних седам година, пошто је *конверсија* обављена без њиховог пристанка.

Судбина државних финансија била је запечаћена овим аранжманом, односно новим, уједињеним државним зајмом у номиналном износу од 355.292.000 динара са 4% годишње камате у полугодишњим купонима и отплатом за 72 године.

Он је, у суштини, представљао прикривено државно банкротство.²⁴ Овим је нанет тежак ударац државном кредиту, од којег се Србија није могла опоравити пуних седам година, захваљујући још и политичким променама које су за њим уследиле. Партијска трвећа и борба за власт, економско и финансијско стање, које је земљи претило пропашћу и банкротом, у великој мери је утицало да се не само овај пројекат оствари него и други пројекти који су обухваћени овим привредним програмом.

Питање катастра поново се појавило 15. новембра 1904. године када је тадашњи министар финансија Др Лаза Пачу поднео Народној скупштини предлог Закона о извршењу катастарског премера Краљевине Србије, наводећи званичне разлоге за извршење катастра. Између осталог навео је да ће:

1) катастарски елаборати послужити свим техничким, привредним, и индустријским студијама и пројектима;

2) Министарству грађевина послужити и олакшати студију траса железничких, изградњу путева и др;

3) Министарству народне привреде послужити за разне привредне реформе, као што су комасација имања; осигурање од града; регула-

²² Стенографске белешке, 1893, 363.

²³ Стенографске белешке, 1895/96, 1229; 1896, 597.

²⁴ Др Милорад Недељковић, Историја српских државних дугова, Београд, 1909, Сузана Рајић, Биографија познатог обреновићевца, Београд 2007, 198.

цију река, речица и потока која плаве земљишта; исушивање бара и тд.

4) Министарству војном катастарске секције послужиће за израду боље ђенералштабне карте, итд;

5) Министарству финансија омогућиће праведан разрез пореза и олакшати преустројство пореског система, а да би се то постигло неопходно је да се тачно утврди просторност земљишта појединих сопственика и

б) судској власти послужити као пуноважна основа за решавање свих спорова око својине, јер ће катастар припремити све што је неопходно за модерну баштинску књигу и убаштињење сваког сопственика.²⁵

Општим одредбама овог закона предвиђено је да се премер изврши на основу триангулације вишег реда, по правилнику који је донет маја 1905. године. Сопственицима имања није допуштено да обављају привремени премер својих имања без нарочитог одобрења Катастарске управе. Све општине, вароши и варошице које до тада нису биле катастарски премерене, морају у року од четири године да изврше премеравање својих атара. Обавеза сопственика имања је да:

а) покажу међе (границе) својих имања лично или преко заступника;

б) допусте приступ катастарском особљу у обављању обележавања тачака, премеру, и др;

в) допусте исправку међа својих имања, која су поред улица и путева;

г) снесе трошкове око премеравања њихових имања.

Њихова права су да: присуствују премеру и да своје примедбе подносе писмено и захтевају исправку међа ако се суседи сложе.

Пре него што се приступи премеру, морају се обележити трајним белегама међе општинских атара и поједина имања на начин и по правилима која ће утврдити Катастарска управа, а прописати министар финансија. Ради регулисања могућих спорова око међа, општински одбори изабраће у свакој општини по три повереника и три заменика. Они су овлашћени да посредују између сопственика у случају да дође до спора око међе.

Када на основу премера буде израђена општинска карта и атарска књига, биће изложене у општинском суду на увид грађанима, на месец дана, у присуству катастарског органа. Пре истека рока, сваком сопственику предаће се ката-

старски извод и списак имања на име, да утврђено стање премера признају својим потписом или дају примедбе писменим путем. Примедбе против карата и атарских књига могу се изјавити само у року од месец дана када су књиге изложене, писменим путем преко општинског суда. Све примедбе предају се катастарском органу на даљу обраду. Ако се примедбе покажу као неосноване, трошкови се наплаћују од сопственика, сасвим или делимично у зависности како процени Катастарска управа.

О баштинским књигама, њиховој употреби и правној вредности, њиховом вођењу у смислу задобијања и мењања права сопствености, донеће се посебан закон - Закон о убаштињењу.

Новчана средства предвиђена су из „Катастарског фонда“, који се наменски оснива и налази се у Управи фондова. Фонд приходује од:

а) државе, која ће за три године доставити на располагање катастарском фонду 1,500.000 динара, кад закон ступи на снагу, као државна помоћ катастру;

б) наплате за катастарске премере;

в) казни по члану 50. овог закона;

г) прихода од продаје репродуктивних катастарских секција, које ће Катастарска управа у разним размацима и потребама продавати.

Наплата је предвиђена на следећи начин. Обвезник је уз порез сваког првог полугођа плаћао по пола динара од хектара од сваког сопственичког земљишта. Ова се наплата имала обављати док се дотична општина потпуно не премери и укњижи, у границама предрачуна Катастарске управе. По завршеном премеру управа ће одредити прорачун, на основу извршеног премера и месних прилика, колико ће се од сваког хектара наплатити извршени премер у дотичној општини. Када се утврди цена једног хектара у дотичној општини, онда ће се сваком сопственику израчунати колику суму треба да доплати за премерено имање, по одбитку до тада наплаћене суме од 0,50 динара таксе од хектара.

Из овог фонда годишње ће се исплаћивати:

а) Катастарска управа,

б) указно и помоћно особље Катастарске управе,

в) сви трошкови Земљомерске школе,

г) сви трошкови неопходни за катастарски премер, надзор, контролисање и израду планова, репродукцију катастарских секција и одржавање катастра,

²⁵ Стенографске белешке Народне скупштине, Београд 1905, 1290-1292.

д) и сви они издаци који су учињени од стране Министарства финансија за рад Катастарског одбора и све до сада извршене мерење које би као недовршене овај закон затекао.

Рачуни Катастарске управе подлежу прегледу и одобрењу Главне контроле. Закон предвиђа ревизију катастра сваке треће године у сеоским општинама, а у варошима и варошицама крајем сваке године. Све измене уносе се у нарочите планове по правилима које ће донети министар финансија на предлог Катастарске управе.

За извршење катастарског премера, израду општинских карата, репродукцију катастарске секција и одржавање катастра, при Министарству финансија установљава се Катастарска управа. Она ће руководити целокупним премером, обављати надзор и контролу над свим катастарским премерима у свим варошима и варошицама. Она ће Министарству финансија пружати податке за правилно разрезавање пореза, Министарству народне привреде податке за груписање имања (комасацију), а Министарству војном податке за нову карту Краљевине Србије, и др.

Катастарску управу сачињавају: директор, шефови одсека, секретар, благајник, књиговођа, писар.

Дужност директора и чланова управе је да руководе свим катастарским пословима. Директор има статус и плату начелника Министарства.

Шефови секција воде непосредни надзор над катастарским радовима у дотичном одељку и управљају особљем које обавља премер и одговорни су за исправност послова. Они имају статус и плату чланова Пореске управе.

Секретар води сву преписку и чува катастарску архиву, врши надзор над материјалом и инструментима. Он има плату секретара Министарства.

Благајник узима потребан новац из Управе фондова, склапа рачуне, води књиге и обавља обрачуна са пореским одељењима и општинама. Поред тога води рачуна о приходима Катастарске управе од продаје катастарских секција, казни и тд. Он има плату благајника Министарства.

Књиговођа и писар имају плате књиговође и писара Министарства. Катастарски инжењери и подинжењери имају статус и плату окружних инжењера и подинжењера. Државни земљомери имају статус и плату порезника, а дужност им је иста као и инжењерима, да раде све послове око премера, израде карата и књига, по правилнику који изради Катастарска управа. Помоћном особљу плату одређује Катастарска

управа и може бити између 480 и 1800 динара годишње.

Катастарске послове Катастарска управа обавља преко стручних одсека, и то:

-катастарско триангулациони, који је задужен за послове на терену;

-катастарско рачунски, за радове у бироу;

-катастарско мерачки, за детаљно снимање на терену;

-катастарско цртачки, за израду катастарских карата;

-катастарски одсек за бонитирање, класификацију и књижење.

Сво особље Катастарске управе поставља се краљевим указом, а помоћно предписом министра финансија.

Катастарски инжењер може бити лице које је завршило технички факултет, стручну геодетску школу, војну академију са положеним државним инжењерским испитом. Законом су предвиђена правила за полагање овог испита, које прописује министар финансија.

Да би се добило стручно особље за ове послове, по овом закону установиће се Земљомерска школа. Била би то виша стручна школа под врховном управом Министарства финансија. Сви ђаци који заврше ову школу са врло добрим и одличним успехом стичу право да упишу Технички факултет. Издаци за Земљомерску школу и њену теоријску и практичну наставу покриће се из катастарског фонда.

Директора и наставнике поставља министар финансија на предлог Катастарске управе, која им према дужностима и броју часова одређује плате. Предвиђени предмети за изучавање школе су:

1. Нижа математика, аритметика, геометрија, тригонометрија, аналитичка геометрија и основи више анализе.

2. Нацртна геометрија

3. Нижа геодезија у целом пространству и основи више геодезије.

4. Геодетска рачунања.

5. Основи теорије најмањих квадрата.

6. Топографско цртање и израда планова.

7. Основи економије, финансија и статистике.

8. Наука о земљишту и бонитирању са комасацијом.

9. Основи правних наука и порески закон.

10. Катастарски правилник.

11. Књиговодство и рачуноводство.

12. Земљомерска пракса.

13. Баштинске књига и књижење.

14. Одржавање катастра.

Овај закон предвиђа и казне за оне сопственике имања који не дођу да покажу границе свога имања, а казне су од 10 до 15 динара или 1-5 дана затвора, затим ко неовлашћено вади, премешта или уништава граничне белеге, а казне су 150-600 динара или 3-12 месеци затвора, и за оне који не допуштају мерење. Казне које Катастарска управа изрекне, одмах су извршене, без жалби. Приходи од казне по овом закону, као и од казни катастарског особља, улазе у приход катастарског фонда.

Сав досадашњи катастарски елаборат са целокупним инвентаром инструмената и прибора за катастарско премеравање које се налази у Министарству финансија и другим надлештвима на чување, заједно са целокупном архивом досадашњег катастарског бироа, Катастарски одбор предаје Катастарској управи. Катастарски одбор престаје са радом кад се Катастарска управа по овом закону установи.²⁶

Правила за привремено премеравање земљишта пре катастарског премера земље из 1890. године престају да важе, а на основу члана 125 Закона о непосредном порезу министар је маја 1905. године прописао нова *Правила за привремено премеравање земљишта пре општег катастарског премера земље* ради регулисања државних дажбина (пореза на земљиште), посредством пореских одељења.

Пореска одељења као посебне финансијске власти, која су основана 1897. године, обављају све послове који се односе на премер земљишта по одредбама ових нових правила. Катастарске предмете решава пореско одељење доношењем решења по одредбама Закона о непосредном порезу, Пословнику Пореске управе и ових правила.

Привремене премере по новим правилима могла су обављати само квалификована стручна лица која су завршила Техничку и Земљомерску школу, Војну академију или другу стручну средњу школу, која је пружала потребна земљомерска знања. Стручна лица која раде у државној-пореској служби, раде по налогу Пореске управе, а приватна раде под надзором поре-

ских одељења. Стручна приватна лица, да би обављала привремене премере, морају да добију дозволу за рад од Пореске управе.

Све премере које обави приватно стручно лице прегледа и контролише пореско одељење. Ако одељење утврди да је сав посао исправно и потпуно одрађен, оверава акта и трошкове исплаћује по члану 21. и 23. ових правила. У случају да је премер непотпун или погрешан, одељење ставља примедбе и саопштава стручном лицу. Ако стручно лице не поступи по наредби, одељење спроводи премер Пореској управи која одлучује да ли ће га прихватити; или наредити да се доврши о његовом трошку; или одбацити и захтевати израду новог. Кад одељење добије исправан премер, доноси решење по истом и доставља Пореској управи на оцену и поступак, која или одобрава или наређује исправке. Исправке се обављају црвеним мастилом с позивом на датум и број решења Пореске управе, којим је премер одобрен.

Овим правилима утврђен је и метод рада стручних лица. Од величине и облика земљишта зависи који ће се начин применити за премер земљишта. Земљишта у површини од 30 хектара у једном комаду могу се премеравати обичним земљомерским справама, челичном пантљиком, призмом и виском, а по потреби и тахиметријом. Комплекси преко 30 хектара премеравају се угломером, на основу мале триангулације и обимног полигона, чије се стране и тачке одређују помоћу тачно измерене једне стране троугла или свих углова, - графичким пресецањем помоћу транспортера, по изравнању диференција у угловима и странама. Премери се врше на основи тригонометријске и полигоне мреже засноване и утврђене по правилима Пруског катастарског правилника који је 1889. године усвојен за катастарско премеравање Србије.²⁷

Према овим правилима свако ко је желео да премери једну или више парцела, или целокупно имање, морао је да се обрати са захтевом својој општинској власти. У захтеву се уписују лични подаци сопственика, име и презиме, округ, срез, општина и село. Општински суд уписује у извод сва земљишта која ће се премеравати с назнаком броја књиге *Б* и парцела, величине уписане у књизи *Б* 1884. године, реда (класе) и културе земљишта, а у примедби и порекло дотичне парцеле. Попуњени извод општински суд оверава и даје молиоцу који предаје пореском одељењу. Том приликом плаћају се трошкови премера, два динара по хектару и добија се признаница за депоновану суму. После

²⁶ Стенографске белешке, Београд 1905, 1290-1295.

²⁷ Зборник закона 60, 220-231.

тога стручно лице, које је одређено од стране пореског одељења, писменим путем тражи од општинског суда да одређеног дана позове сопственика имања, граничаре и остала неопходна лица да присуствују премеравању земљишта.

Пре приступања самог премера, обавља се омеђавање дотичног парчета земље у присуству граничара и утврђује посебан протокол. Протокол мора да садржи опис дотичног парчета земље у границама, преломима, култури, спору, и све што је неопходно за правилно решавање предмета. Потписују га сопственик, граничари, члан општинског суда и стручно лице. Протокол омеђавања саставни је део премера. По извршеном премеру план потписује стручно лице и члан општинског суда са следећим садржајем: „јемчимо да је премер земљишта, на које се овај план односи извршен у границама означеним у протоколу омеђавања“.

Ако при омеђавању дође до спора, дотично имање обележиће се и измерити и у спорним и неспорним границама, па ће се тај део на плану означити као спорно, с назнаком, у чијој је државини.

Трошкови привремених премера износе по два динара од хектара премереног, нацртаног плана, прорачунате површине и осталих послова који су саставни део премера. Све ове трошкове исплаћује пореско одељење ако је премер обавио приватно лице. Ако је премер обавио државни службеник израчунава се сума према количини премерених хектара, па од укупне суме службеник добија по шест динара за онолико дана колико је радио на премеру а по закону о трошковима управних власти.

Питањем катастра и премера земљишта бавила се српска влада и у време Првог светског рата. У том циљу израђен је нови нацрт будућег Закона о катастру земљишта, али је усвојен тек у новој држави Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца 1928. године.²⁸

²⁸ Илија Живковић, „Потребе друштва за геодетским радовима“, 50 година Геодетске техничке школе у Београду, Београд 1974, 3.

Summary